
ANBELKA MITROVIĆ

ISLAM IZ EKUMENSKE PERSPEKTIVE

JEAN—RENÉ MILOT: *ISLAM I MUSLIMANI*,
ZAGREB, KRŠĆANSKA SADAŠNJOST, 1982.

Poslednjih godina svedoci smo odlučnog progressa ekumenskog pokreta koji susretima i sastancima crkvenih velikodostojnika na različitim nivoima i diskusijama o teološkim i drugim problemima nastoji da postepeno izbriše sve anateme i vekovno neprijateljstvo dve hrišćanske crkve i da ih približi i u teoriji i u praksi. Ekumenski savet crkava i Vatikanski sekretarijat za nehrišćane idu i dalje od toga, težeći uspostavljanju dijaloga i međusobnom upoznavanju i zbližavanju i s drugim religijama, pa i s islamom.¹ Duh otvaranja prema islamu koji je inicirao papa Pavle VI znači preokret u odnosima dve religije i pokušaj da se otklone „zastarele slike nasleđene iz prošlosti ili izobličene predrasudama i klevetama” koje su hrišćani stekli o islamu, kako stoji u dokumentu Drugog vaticanskog koncila.² Kao doprinos ovako motivisanom boljem međusobnom upoznavanju, uvažavanju i međukonfesionalnoj saradnji, zamišljena je i knjiga *Islam i muslimani* Žan Rene Miloa (Jean-René Milot), kanadskog teologa i islamologa, čijim prevodenjem je „Kršćanska sadašnjost” iz Zagreba želela da se uključi u pokrenuti dijalog.

Knjiga *Islam i muslimani* je pisana u sasvim određene svrhe, da bi se nadoknadio nedostatak literature o islamu i muslimanskim narodima na francuskom jeziku u školskoj i univerzitetskoj nastavi u Severnoj Americi, u kojoj je tek u naše vreme poraslo interesovanje za proučavanje islamske civilizacije, religije, tradicije, književnosti itd.. zbog strateškog značaja i prirodnih bogatstava islamskog prostora (*Uvodna riječ*, Charles J. Adams, str. 7—9). Na približno sto pe-

¹ Vid. npr. *Dijalog islamskih i evropskih učenjaka*, Sarajevo, 1979. Evropski i arapski mislioci i pravnici pokrenuli su diskusiju o islamskom pravu i pravima čoveka u islamu, a skupovi su održani u Rijadu, Parizu, Vatikanu, Zenevi i Strazburu 1974. godine.

² Prema: Maurice Bucaille, *Biblija, Kur'an i nauka*, Sarajevo, 1979, str. 9.

deset stranica pisac je sažeto i jasno, birajući zaista najrelevantnije informacije i podatke, u osam poglavlja izložio ovu ogromnu i složenu materiju. Čitaocu su date temeljne odrednice islama, njegova istorija, civilizacija, kulturna istorija i mesto u modernom svetu. Na samom početku dela (str. 18 i 19) Milo ističe da se neće upuštati u vrednovanje, kritiku ili odbranu islama. „Mi pitamo samo što je islam i kako se on drži skupa, tj. šta mu daje unutarnju suvislost i sadržaj? Ovu knjigu piše nemusliman koji se ponajprije obraća nemuslimanima. Stoga nema namjere da predstavi islam onako kako se on pojavljuje u nutrimi srca jednog muslimana. U stvari, pisac promatra islam izvana, kroz naočale znanosti o religiji.” Budući da u ovom delu o islamu govori katolik, hrišćanski teolog, vaspitavan u duhu punog intelektualnog poštovanja islama, jasno je da su kod njega u žiži interesovanja religijski fenomeni „po sebi” i da su u tumačenju pojava izostavljeni socijalni faktori, pa je u tom smislu njegov pristup nužno jednostran. On religiju posmatra samo sa stanovišta dogme, kao sasvim izdvojenu i neovisnu pojavu, „a religiozno iskustvo nekog pojedinca ili neke kulture”. za autora je „žarišna tačka njegovih najosnovnijih vrednota, izvorišno iskustvo odakle proistječe sve shvaćanje zbilje i poimanje prirode, smisla i cilja ljudske epistemije” (str. 8). Islamolog ovakvog profila, koji podjednako dobro poznaje i hrišćansko i islamsko učenje, u poziciji je da komparativno posmatra određene pojave i kategorije u islamu i u hrišćanstvu, što Milo ponegde i čini u ovoj knjizi (npr. u odeljku 3. 3 *Tematika Kur'ana*, str. 49—67).

U „Uvodu” (str. 13—22) autor je dao osnovne podatke o značenju reči islam i muslimani i o muslimanima u svetu. Najviše prostora u knjizi, sasvim prirodno, posvećeno je proroku Muhamedu i njegovoj ulozi (poglavlje 2, str. 21—42) i *Kur'anu* (poglavlje 3, str. 45—69). Uz najbitnije podatke o prorokovom životu i opis političkih i socijalnih prilika u Arabiji u vreme pojave islama, kao i njenih geografskih koordinata, istaknuta je Muhamedova uloga posrednika između muslimanske zajednice i Knjige, odnosno njegova snažno izražena funkcija zakonodavca, sudije i izvršioca. Svojim delovanjem Muhamed je „proveo Knjigu u povjest. On nije učinio samo to da se riječi te Knjige čuju i razumiju, on ih je upisao u činjenice osnutkom određene zajednice vjernika koja je postala u neku ruku živo sricanje same te Knjige. Kroz vjerovanje i praksu, kroz religioznu i političku organizaciju toga kolektiva temeljne su sastavine Knjige postajale ostvarive i životno provodljive u povjesti, a sve to posredstvom samog Muhameda” (str. 41—42). *Kur'an*, knjiga u kojoj milioni ljudi nalaze smisao života, sadrži osnovne duhovne orijentacije čoveka, ali svojim propisima i teleološki usmerava vernikovo ovozemaljsko delovanje i ponašanje, odnosno

„njegov središnji cilj nije da čovjeku kaže ŠTO ČOVJEK JESTE nego ŠTO ČOVJEK TREBA DA ČINI” (str. 55). Međutim, budući da moralni i etički sistem *Kur'ana* nije sveobuhvatan i nema pred očima sve konkretne situacije, dopunjuju ga islamska tradicija (koja obuhvata Sunu i Hadis) i zakon (Šerijat) koji se „proteže na svaku ljudsku čin i sistematski nabrajaju situacije individualnog i kolektivnog života” (str. 68). On time označava „susretište interakcije između Knjige i života vjernika u povjesti” (str. 94). O islamskoj tradiciji i zakonu koji dopunjuju *Kur'an* govori se u petom poglavlju „Islamska tradicija i zakon” (str. 85—98).

Najviše prostora u poglavlju o *Kur'anu* posvećeno je njegovoj tematici koju autor tematski predstavlja sa nekoliko temeljnih odrednica: Bog (str. 49—52), Anđeli (str. 53—55), Čovjek — proroci — Knjige (str. 55—62), Poslednji dan i budući život (str. 62—64) i Zakonik života (str. 65—68), citirajući i komentarišući pri tome odgovarajuće kur'anske ajete koji su na srpskohrvatskom jeziku dati u prevodu Besima Korkuta.³

U vezi s *Kur'anom* treba izdvojiti i Miloovu zanimljivu i dalekosežnu konstataciju o tome šta ova sveta knjiga znači za zapadnjake koji su pokušavali da je na svoj način „ukrote”, hronološki je preuređujući. „Kur'an kakav danas imamo u rukama nije pristupačan zapadnjacima koji vole red i logiku. Djeluje kao neprohodni gustik i zatvara se prvoj nestrpljivoj radoznalosti, a tko mu pristupi na čisto intelektualni način ostaje razočaran” (str. 47). Indikativno je da su mnogi orijentalisti iz hrišćanskog civilizacijskog kruga na sličan način izražavali svojevrсни „agnosticism” pred hermetičnošću svete knjige islama.⁴

Kako je islam pre svega „vjernički kolektiv koji prenosi Knjigu kroz povjest” (str. 117), u kome je vrlo razvijeno osećanje pripadnosti jednoj jedinstvenoj zajednici, Milo s razlogom ističe posebno značenje arapskog termina „umma”. „Njime se ističe afektivna povezanost kojom se osjećaju povezani svi koji ispovjedaju islam, mole okrenuti prema Meki, vjeruju u Knjigu (*Kur'an*) i Proroka Muhameda i nastoje modelirati svoj život u skladu s naučavanjem i propisima što proistječu iz *Kur'ana* i Prorokove Predaje” (str. 117). O faktorima koji daju ovoj zajednici vlastitu fizionomiju i čine je jedinstvenom (pre svega pet stubova islama), a u isto vreme i vrlo raznolikom i iznutra podjeljenom (na sekte), autor govori u sedmom poglavlju „Muslimanska zajednica” (str. 117—129). On se tu osvrće i na uspješno širenje islama. „Općenito govoreći jednostavnost islama činila ga je spojivim s kulturom i s tolikim drugim vlastitostima tih novih naroda. Tako muslimanska zajednica danas ima različita lica, već

³) *Kur'an*, Sarajevo, Orijentalni institut, 1977.

⁴) Vid. npr. F. Gabrieli, *Storia della letteratura araba*, Milano, 1951, str. 71—73.

prema različitim etničkim i kulturnim skupinama u kojima ga promatramo. Ta gipkost akulturacije, ta mogućnost da utjelovi Knjigu u različite kulture, to je čimbenik koji npr. tumači sadašnji uspjeh islama u crnoj Africi" (str. 129). Citirani odlomak izvanredno ilustruje domete i ograničenosti Miloovih uvida jer parcijalna tačnost njegovih zapažanja usled sistematskog isključivanja socijalnog faktora nužno ne dopire do pune istoričnosti i celovitosti slike.

Dalje upoznavanje čitaoca s islamom ide u pravcu njegove političke i kulturne istorije i civilizacije (četvrto poglavlje: „Islam u povijesti" str. 71—83). Muslimanska civilizacija predstavlja „sintezu kulturnih doprinosa različitih islamiziranih naroda" (str. 80). Prevodi starih grčkih pisaca, Persijanci i Indijci dali su veliki doprinos napretku i procvatu intelektualnog stvaralaštva, odnosno islamske teologije (kalām), filozofije (falsafa) i mistike (sufizam), o kojima se posebno govori u šestom poglavlju „Islamska „teologija", filozofija i mistika" (str. 99—114). Milo ističe da je islamska „teologija" (kalām), za čiji razvoj su najznačajniji mu' taziliti, „muslimanski racionalisti" (tipično zapadnjačko stanovište!), zapravo srodnija s „apologetikom, znanošću koja brani neko religiozno vjerovanje pomoću razumskih razloga" (str. 99), nego sa teologijom u hrišćanskom smislu, te stoga ovaj termin i upotrebljava pod znacima navoda. Filozofija (falsafa) je više orijentisana na spekulativne probleme i zaokupljena je ujedinjavanjem i usklađivanjem helenskog i islamskog elementa.

Sufizmu, muslimanskoj mistici posvećeno je dosta prostora. Osnovne informacije o sufizmu autor daje govoreći o intelektualnom buđenju islama u doba Abasida (str. 77 i 78), da bi ih Gazalijevim traktatima i mističnim stihovima Haladža i Rumija (str. 106—114) dopunio, razradio i istakao značajne aspekte mističkog „puta".

U poslednjem poglavlju, „Islam i moderni svijet" (str. 131—144) pisac objašnjava kako su se i koliko srednjovekovni sadržaji islama razvili kroz mnogobrojne pokušaje reforme i modernizacije, delimično pod uticajem Zapada, da bi odgovorili potrebama savremenog društva. Govoreći o modernizaciji i sekularizaciji, on ih posmatra na doktrinarnom planu, gde je prodor, Zapada zastavljen, kao i na praktičnom, odnosno političkom, ekonomskom i društvenom planu, gde su islamske zemlje pretrpele velike preobražaje, oprezno zaključujući: „sadašnji je proces prilagođavanja, kao i onaj negdašnji, polagan i kadšto se čini da je pod vlašću „sekularnih snaga" koje su uvezene izvana. Ali se i danas oseća pečat Knjige na život vjernika, iako kadšto na konfuzan, ali ipak stvaran način" (str. 146).

Pošto se Milo ovim delom obraća prvenstveno onima koji o islamu i njegovoj civilizaciji ne znaju ništa ili imaju sasvim površna i oskudna

znānja, da bi što više približio i pojednostavio materiju čitaocima, često se služi tabelarnim i grafičkim prikazima (npr. na stranicama 23—25, 33, 48, 85, 97 i 120—121) što je veoma praktično i doprinosi priručničkoj upotrebljivosti knjige. Uz to, izdanje obiluje i vrlo lepim i dobro odabranim fotografijama koje nam slikovito dočaravaju „svet islama“.

Knjigu J. R. Miloa *Islam i muslimani* preveo je s francuskog jezika dr Bonaventura Duda, profesor zagrebačkog Teološkog fakulteta, koji je svoj posao obavio znalački, stručno i korektno, nalazeći uglavnom uvek pravu reč i pravi izraz, čime je Miloov tekst učinio pristupačnim i lako čitljivim štivom i za onog ko samo informativno želi da sazna nešto o islamu, a i za onoga ko se dublje bavi ovom problematikom. Posebno je za svaku pohvalu transkripcija arapskih reči koje se javljaju u tekstu, a koja je inače kamen spoticanja za mnoge naše prevodioce. Iz prevodiočeve napomene u „Riječi uz hrvatsko izdanje“ vidljivo je da je B. Duda pristupio ovom složenom problemu vrlo studiozno, držeći se dosledno naučne transkripcije, odstupajući od nje samo u izuzetnim slučajevima radi „lakšeg snalaženja u čitanju“, kada koristi široku fonetsku transkripciju (upotreba dž, k, v i j umesto ğ, q, w i y). Opširniju napomenu o transkripciji arapskih reči i objašnjenje tzv. „DMG sistema“ dao je Nenad Moačanin „Transkripcija arapskih riječi“ str. 147—148). Prevodilac je umesto literature na francuskom jeziku došao na dobru ideju da sastavi kratku bibliografiju domaćih izdanja (na str. 149) koja bi trebalo da dopuni osnovne informacije date u knjizi. Ova bibliografija mogla bi biti i iscrpnija.

Mada se s prevodiočevim terminološkim rešenjima u tekstu uglavnom slažemo, ipak bismo izdvojili jedno za koje smatramo da nikako ne stoji. To se odnosi na delove teksta u kojima se govori o sufizmu, a gde se pripadnici derviških redova nazivaju „sufitima“ (otuda i pridev „sufitski“) umesto pravilnog sufije (jednina sufija), odnosno sufijski.⁵ Isto tako, na str. 122 verovatno se potkrala manja greška, pa se pominje brdo „Arafa“, umesto Arafat.

O autoru ove knjige ponešto saznajemo iz „Predgovora“ i „Uvodne riječi“ ali mislimo da bi za pravilan i kritički pristup delu dobro došla i šira beleška o Žan Rene Milou, budući da je u pitanju autor pomalo specifičnog profila i relativno nepoznat, čak i u orijentalističkim krugovima.

„Kršćanska sadašnjost“ se izborom ovog dela i njegovim prevodjenjem na konstruktivan način priključila međureligijskom dijalogu, dajući istovremeno vredan doprinos upoznavanju najšire, ne samo hrišćanske, čitalačke publike s religijom o čijem preporodu mnogi danas govore.

⁵ O upotrebi ovog termina objašnjenje daje Darko Tanasković u predgovoru knjige *Sufizam*, Beograd, 1981, na str. 9.